

ACC. N:R M. 14823: 1-22.

Landskap: *Västergötland* Upptecknare: *Walborg Larsson, Hållabäck*
Härad: *Kind* Berättare: *Emil Pettersson,* "
Socken: *Häcksvik* Berättarens yrke: *lantbrukare*
Uppteckningsår: *1960* Född år *1878 i Häcksvik*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Gudstjänst och nattvardsgång. s. 1-22.

LUF 107

Gudstjänst o nattvardsgång.

Det som jag här nedtecknar har min far berättat, han var född här på gården Bäck 1878 och bodde kvar här till sin död 1956. Håkvihs kyrka var hans andliga hemvist vilket också är upptecknarens.

Gudstjänsten.

Här i Håkvihs hålls o hålles än i dag "bottjänst" kl. 10 och "sen tjänst" kl. 2. Vid nattvardsgång sades helt enkelt att det är högmässa med skriftur och nattvardsgång. Under fars banden gick hans föräldrar den 12 km. långa vägen till sockenkyrkan så gott som söndagligen. Där fanns och finns fortfarande

blso omkring tio år gamla fick även
de följa med. På ställen där det fanns
tjänstefolk fick de följa med till
kyrkan. Det ansågs obehörigt att
rika någon att komma till Guds
hus. De mest betydelsefulla gudstjän-
terna under året var julattan, lång-
fredagen samt de fyra böndagarna.
Där hade brukats att hans föräldrar brukade
öfvervara gudstjänsten i grannför-
samlingens kyrka alltibland. Gärdens
Bäck ligger nämligen på gränsen till
Småland, vi kan inte mer än 8 km.
till Beersunds kyrka. När det is och
starkt sjöar om nyår brukade man
gå på skridskor till Tandviks kyrkas
nyårsotta kl. 7. Först gick man i paden
och sedan igen en skridskofärd.

på omkring $1\frac{1}{2}$ mil. Vid nyårsnatten
i Tondvik upptogs organisten en klocka
som skulle vara ett tillskott till hans
lön. Han var därför glad om jämana
blev, så att det kunde komma mycket
folk även från grannsocknarna till
nyårsnatten i Tondvik. Detta bruk
med klocka upphörde på 1920-talet
och organisten fick stadig lön. Nu hålles
gudstjänst i Tondvik endast varannan
söndag, och organistlönen är 5 kr.
per gång. ~~För~~ Kalfs kyrka, mödeför-
samling här, besöktes av stora folkmassar
när barn konfirmerades alltid fredagen
före Den Heliges Mikaelis dag. I Sönderjyska
veckade för 100 år sedan en mycket
stäng mästare som hette P. Hoof. Till
hans predikstol valfärdades många

för att höra hans stränga och långa
domedagspredikningar. Från Enseröken
i Busseryd gick en kvinna den 4 mil
långa vägen för att höra honom. Det
berättas att han hade det minsta barnet
med sig i famnen, för att det skulle
få bröstmjölk av henne.

För kyrkbesöket hade man en om-
gång kläder hängande de så kallade
"kökskläderna" man ville vara snugg
och ren i Lunds hus. Mannens dräkt
var på 1870-talet ända fram till 1900-
talet hemvädda vedmalshälsor, beständ
av rock, byxor och väst. Kvinnas en
blänning av hemvädd tyg, en yllechal om
axlarna samt "sölksduken" på huvudet.
Barnen fick ta sina bästa kläder
om de nu hade så pass kläder att

de kunde följa ned till kyrkan som man
sade 'orhammandes'. På långfredagen
samt vid nattvardsgång var man alltid
svartklädd. Denna sed är nu nästan
bort utdöd här i Håkerik den förskan
allmänt till omkring år 1938.

¹⁸⁷⁰⁻¹⁸⁸⁰⁻¹⁹⁰⁰
På mina föräldrars tid gick man till fots till kyrkan. På
de större gårdarna där man hade häst,
brukade man åka efter dem till kyr-
kan. Bland dem som gick kunde allti-
bland någon få åka med i hästskjed-
sarna. Annars delade man upp sig i
sällskap kvinnorna för sig och männen
för sig. Sedan dryftade man gemensam-
ma sorger och glädjämnen, och vad
som hade hänt under den gångna
veckan. Man brukade ha någon plats

en flat sten eller dylikt som man satte
sig att vila på under sommartiden.
På hemvägen från kyrkan kunde man
bli inbjuden till vännar och bekanta
på "körskaffs" och det tackade man
naturligtvis ja till. För gudstjänsten
samlades man på "socknastugbacken"
till rådspägning. Under den kalda ästiden
gick man in i sackenstugan där flam-
made då en brasa i den öppna spisen.
Vägen hem vid kyrkan här jag kjört beaktat
en, därmed hade mannen ofta med
sig en "lommafflaske" och bjöd var-
andra ut. I fickan hade man också
en ring eller en sockerbit som man fick
stappa i munnen efter zegen. I min
fars beundran på 1860-talet, var det
en präst som inte gillade att folket

stod i grupper utför kyrkan och sam-
talade. En söndag när prästen kom
till kyrkan utropade han: "Är det
på mig ni väntar eller på djävulen?"
Vid den frågan blev folket förskräckt
och gick genast in i kyrkan. Där gör-
de man sig sedan genom en tyst bön reda
för gudstjänsten. För gick man i regel
in i kyrkan vid "samringningen", den
ringning som utfördes när alla
gudstjänsttiden var inne. Då går man
än i dag här i Hälsing. Att komma
för sent till kyrkan ansågs skamligt.
Den kom lagom till "käppstjänsten"
sade man. Käppstjänsten ansåg väl att
vara när man tog sina käppar och
skulle gå hem. "Kyrkans grannar, sist
framme" var också ett gammalt

faktiskt. Det ansågs också att kom
man försent till gudstjänsten i sin livs-
tid, kom man också för sent till
kyrkan den dagen man skulle begravas.
En del ungdomar hade för sed att sätta
sig på den så kallade "epstolskonken"
några bänkar i krumskedet bakom orgeln
och där för oöarsen. En klunga läppj-
kar gick en söndag upp i tankarmanen
och sprades kort i stället för att höra
på predikan. Dessa bedröfta förskäm
i beättarnas leandom på 1890-talet
tylika ofog i kyrkan ha nu försvunnit
allt gån städat och ordentligt till.
Opogsmakarna för fick en luktan av
"kyrkstäten" den nuvarande kyrkoakt-
mästaren.

för hade man bestående platur i

Kyrkan Warje by hade sin bänk på bordsmans och hölmsosidan. De främsta bänkarna i kyrkan var de förmämsta, de som förbehölls herrskapen och de större gäddarna. Männen tog av sig sina hattar och hade dem bredvid sig i bänken under gudstjänsten. När det inte för llets längde kvinnorna av sig yllschalen på "bakastöret" (den platsen kyrkbänken där man har psalmböcker.) När gudstjänsten var slut tog man åtse på sina klädesplagg. Om någon mansperson skulle samtala vid en gård utanför kyrkan skulle han ta av huvudet. Bonaden och stå bakhuvud under samtal. Man stampade med fötterna för att hålla sig varm under gudstjänsten. Kryddväxterna man brukade på var Tabria, Åkerod, Lavendel. Av dessa

brät man sommardag kvistar och stack
in i psalmboken som sedan omvika-
des med en stor vit näsduk. Kryddmj-
liker hade man färdiga med sig i kyl-
kan att bugga på. Karameller fanns
det inte så gott om på 1860-1870-talet.
I berättarens barndom 1878-1890-talet
var en stor hjörthornsaltkring en vanlig
så kallad "kökekrydda". I vissa fall
gillade inte prästerna att folk smusta-
de med matvaror i kyrkbänkarna.
Berättaren hade ett minne av ett stä-
rande intresse i kyrkan. Några flickor
åhörde gudstjänsten under ~~frökn~~ frökn
och skratt. Prästen yttrade då till dessa:
"Gå ut ur denna helgedom och skäda
stoffet av edra fötter!" Detta inträffade
år 1900. Något större utsmyckning av

Håkviks kyrka förkom inte förän
från på 1930-1940-talet. I färd bän-
den sattes ljus i länkarna o brann samt
altaret till julhögtiden. Ljusen på altaret
brann endast om julatten inte varje
söndag, som nu blivit brukligt. På
1850-talet fick varje gård släppa till färdig
tjötta ljus eller släppa till talg o var
för ljusstämning till kyrkan. När skolin-
ljus började komma i marknaden in-
köptes sådana för kyrkans syftande.
Berättaren hade ej hört talas om något
knäfall i Håkviks kyrka efter 1880-
talet. Knäfallat hade förut förekommit
vid kyrkabeckännens och andra bö-
ners läsande. I stället letar man sig
nu i länkarna. Omkring år 1810 såg be-
rättaren kvinnorna niga när prästen

sade "amen" efter någon bön eller läs-
ning av evangelieboken. Församlingen
skulle resa sig vid de tillfällen när det
föreskrevs i gudstjänstliturgien. Men
var det jordfästning och därvid fanns
begravningsgäster i kyrkan skulle dessa
förbli sittande under hela guds-
tjänsten. Endast under själva mull-
kastningen på kistan reste man på
sig. På senare hälften av 1850-talet
fram till år 1940 var det vanligt här i
Hälsöröd de som drabbats av sorg blev
sittande under hela begravningen så länge
de gick sorgblåda alltså omkring 1/2
till ett helt år. Det gällde endast
maka maka barn föräldrar eller sys-
kon till en död. Vid en att gå sorg-
blådd var här fram till 1940 fallet

omkring ett år efter en nära anhörig.
Efter omkring 1940-1950-talet ha dessa
sedor förändrats. Man bär sorgdräkt en-
dast några månader, bli endast citta-
de i ~~jord~~ kyrkan under Begravningsdagar
sedan deltaga man i gudstjänster som
vanligt.

Prästernas predikningar var länge fyra i
tiden än nu. En predikan på två timmar
var inte ovanligt. När timglaset var uttunnat
vände man på det och höll på en timme
till. Prästerna i Håksvik tog ingen hän-
syn till om det var kallt i kyrkan. "Präs-
tens predikan skall vara så bra så att den
värmee folk!" sade en del åhörare.
En vit duk om handen hade beättaren
sett prästerna ha i sin barndom. Den
var rätt stor 50 x 50 cm. Prästen

virade den om höga handen när han
predikade. Han använde den som näsduk
ifall han behövde. Brättarsens mor född
1840 kallade näsduken för "Kristi
svettduk." Det betydelsefullaste mo-
mentet i ~~predikan~~ högmässan var
syndabekännelsen och predikan.
Brättars minns ej annan psalmsång
än efter orgel i kyrkan. De bland försä-
mlingens skolbarn som var bra till att
sjunga brukade sitta uppe på läktaren
för att hjälpa till med psalmsången.
Att kyrkan hade orgel till att hjälpa upp
psalmsången med gällade församlingsbord.
Läsmat tyckte man inte om när det
blev tal om att sätta upp kassen i kyr-
kan för att uppvärma henne. Man
var rädd uppvärmningen kunde ställa

till en eldsväda. På hösten 1890 såldes
påron o äpplen utanför Håksviks kyrka.
När man kom hem från kyrkan fick
man föla om allt som hörts av. Kyrk-
backen var den största nyhetscentralen
i bräddarens barndom. I kungöldsruna
från predikstolen fick man reda på
både var det fanns auktioner och ipäd-
giser att köpa. Psalmerna sjöngs släpigare
och långsammare för än nu. När det läs-
tes förbön för någon sjuk sade man vid
hemkomsten från kyrkan att "i dag följdes
det förbön för N. N." När det lyftes för
folk sågs man skämtsamt att de föllat
ed för predikstolen och brutit av sig
benen. I Håksviks kyrka fanns en sed
som brukades fram till 1944 men nu
är helt bortlagd. När ett barn var fött

under veckan gick man på söndagen
 till kyrkan och bad prästen läsa tack-
 sägelse över det. Han läste då en bön
 ingefär av denna lydelse: "Jill Gud
 den högste frambräns en ädmjuk bön
 då Han med livskraft välsignat och
 barnabörd förlöst husten N. N. Gud styr-
 ke moders krafter och låt barnet växa
 till i nåd och sanning!" Berättelsen
 hade hört talas om mannamän ifråga om
 likpredikan, var de sörjande rika och
 kunde beställa bra, blev det en likpredikan
 full av beröm. Var det däremot fattigt
 folk och ingen stor resättning, blev lik-
 predikan skralare. På de sörjs hägtids-
 dagarna upptogs kollekten här i Hålsjö
 på altaret annars i en böska uti i
~~salen~~ vapenhuset. År 1958 utställ

kyrkan kollektörar i gåva av en församlingens. Kollekten upptog efter gudstjänstens slut. Lördagen innan det skall bli nattvardsgång hålles här i Håcksvik ett bord förhör och katekesen. Prästen går på kyrkogången och ställer några frågor till folket i regel är det konfirmanderna som svarar. Detta kallas att prästen håller nattvardsförhör. I beättarens ungdom på 1890 talet och några årtionden framåt brukade studenterna predika och lå upp offer för sin fortsatta utbildning. Lärskilt en students formuleran av sin bön när han bad om offer mindes beättaren: "Det enda jag äger i denna världen är en fattig moder i en massbelysningskyrka, vars golv han måtas med tre manliga steg!" Denna student fick ett

bra offer, men dukade sedemera lunder
för hingsaten, kanske buende på nåd o
ombäranden. Några andaktsstunder ha
prästerna inte hållit ute i sacken här
annat än i samband med husförhölen.
Det hålles en gång om året i varje lute
och går i tre sek ordning från gärd till
gärd. Då är det festligt och gjuds på
kaffe och kakor.

Nattvardsgången.

Den allmänna beteckningen för natt-
vardsgången var att "gå till G kyrka".
Pålysningen skedde söndagen innan utepå
så här: "Närte söndag hålles här högmässa
med skriftamål och nattvardsgång
kl. 10." Sedan efter predikan hölls det på

sidan 17 omfattade nattvardsförhöret.
Nattvardsgång i fastan ansågs betydelsefull
då särskild skätorsdagen. I de flesta fall
ansågs det att åtminstone en gång om året
borde man deltaga i nattvarden. Det fän-
des att människor förs en vär operation
eller dylikt söka sig till nattvardsbo-
det. När det flera ifrån en familj gick
de fram samtidigt. Något om efterhängning
eller dylikt har berättaren ej hört.
Berättaren förklarar ha hört att ogärnings-
män förs anuättningen erhöi nattvarden
av fängelsevärdsten. Vinen förvarades i en till
kyrkan hörande vinkällare. På altaret i Nacks-
viks kyrka ställdes det fram buteljer med
vin i som sedan av prästen tömdes i kal-
ken allteftersom det gick åt. Kyrkans
Klas Klobug erhöi emellertid en gång i för-

jan på 1900-talet att ha önskat inköp av
en vinkanna "så att allra först slapp att
se ut som en krogdisk. Så skedde
också och för skänkta medel inköptes
en vinkanna. I Håcksvik har det aldrig
varit någon annälän eller avgift vid
nattvardsgång. I kiftumålet med åtföljande
syndabekännelse hålls för själva
gudstjänstens början. I berättarens ungdom
var alla som skulle "gå till skrift" både
män och kvinnor beaktklädda. Detta
bruk upphörde omkring år 1940. Nu kom-
mer man i sin vanliga kostym eller
dräkt. I berättarens ungdom badades man
och tvättade sig särskilt nog, den in-
väntas reningen genom nattvarden skulle
försigas av en yttre rening. I Håcksvik har
man hållit på att inte gå till nattvards

i någon annan kyrka än den egna
sockerkyrkan. De som skulle gå till natt-
vards satt långt fram i kyrkan, aldrig
på läktaren. Äkta makar och äldre
personer gick alltid först fram till natt-
vardsbordet. En omgång nattvardsgäster kring
altarunden kallades ett "hänklä".

Kommunikanterna i början på 1900-talet
hade handskar på och en vit näsduk
i händerna. Man tog respektive bugade
när man lämnade nattvardsbordet och
det görs än i dag. Under det en gånglän-
nare nattvardsbordet kommer en annan
fram. Nattvardsvinet ansågs på 1880-
fram till 1915 ha en Bofards kraft på
sjukdomar. När beäktans fader år
1890 låg i lunginflammation hade en
god vän till honom brett om nattvardsvin

i Beussegds kyrka och även fått det
med sig hem till honom. Till sjuk-
barn som d. ex. led av engelska sjukhan-
brukade man också skaffa nattvardsvin.
Om prästen kallas till någon sjuk med
nattvarden säger man att prästen är
ute i "sackknud." De nattvardskärl
han där använde kallas "sacknabudstyg".
Det vin som blir öre vid nattvardsgång
i hemmet slås inte ut på marken
utan spådes med vatten och användes
till att slå på brukväder.